د) گزینهٔ مناسب را انتخاب کنید. (۱)

۶ کتاب «کافی» از «کتب اربعه» مربوط به کدام‌یک از نویسندگان زیر است؟

الف) شیخ صدوق　　ب) شیخ طوسی　　ج) کلینی　　د) علّامه طباطبایی

۷ کدام‌یک از شخصیت‌های زیر، از یاران برجستهٔ رسول اکرم (ص) بود؟

الف) مقداد　　ب) محمدبن ابی بکر　　ج) ابوحمزهٔ ثمالی　　د) اویس قرنی

هـ) به سؤال‌های زیر پاسخ دهید.

۸ نحوهٔ برخورد بنی‌امیه با اهل بیت گرامی پیامبر (ص) به چه شکلی بوده است؟ (۱)

۹ ✪ اقدامات مربوط به مرجعیت دینی امامان (ع) را نام ببرید. (سه مورد) (۱/۵)

۱۰ دوران امام باقر (ع) به بعد را از جهت مرجعیت دینی مختصراً توضیح دهید. (۱)

۱۱ ✪ نتیجهٔ عملی تعلیمات گران‌قدر ائمهٔ اطهار (ع) را بنویسید. (۱/۵)

۱ بنی‌امیه بر مردم حاکم شدند و دنیای اسلام تا حدّ زیادی به دوران جاهلیت بازگشت. (۰/۵) ۲ کلمهٔ «لا اِلٰهَ اِلّا اللّٰهُ» قلعهٔ محکم من است، هر کس به این قلعهٔ محکم من وارد شود، از عذاب من در امان می‌ماند. (۰/۵) ۳ نادرست (۰/۲۵) ۴ نادرست (۰/۲۵) ۵ استبصار (۰/۲۵) - تهذیب (۰/۲۵) ۶ گزینهٔ «ج» (۰/۵) ۷ گزینهٔ «الف» (۰/۵) ۸ آنان به نام اسلام و جانشینی پیامبر (ص)، اهل‌بیت گرامی ایشان (ع) و مجاهدان راه حق را یا شهید کردند، یا به زندان انداختند، یا در سخت‌ترین شرایط زندگی قرار دادند. (۱) ۹ ۱- تعلیم و تفسیر قرآن کریم (۰/۵)، ۲- حفظ سخنان و سیرهٔ پیامبر (ص) (۰/۵)، ۳- تبیین معارف اسلامی متناسب با نیازهای نو (۰/۵) ۱۰ دوران امام باقر (ع) به بعد، عصر شکل‌گیری و حضور اندیشه‌های گوناگون و مذاهب مختلف در جامعه بود (۰/۵) به‌گونه‌ای که حتی منکران خدا به ترویج افکار خود می‌پرداختند. (۰/۵) ۱۱ تعلیمات گران‌قدر ائمهٔ اطهار (ع) ذخیرهٔ بزرگی از علم و دانش دین برای آیندگان پدید آورد (۰/۵) که مجتهدان و دانشمندان در همهٔ زمان‌ها بتوانند از این ذخیرهٔ بزرگ استفاده کنند (۰/۵) و احکام اسلام را مطابق با زمان برای مردم بیان نمایند. (۰/۵)

درس ۱۱: جهاد در راستای ولایت ظاهری

مفاهیم آموزشی

هدف درس: تبیین اصول کلی امامان (ع) در مبارزه با حاکمان و موانع تشکیل حکومت اسلامی توسط امامان (ع)

- از مسئولیت‌های پیامبر اکرم (ص) که برعهدهٔ امامان (ع) قرار گرفت، ولایت ظاهری و تشکیل حکومت بود.
- امامان (ع) می‌بایست پس از رسول خدا (ص) رهبری جامعه را برعهده می‌گرفتند و قوانین اسلام را اجرا می‌کردند.
- پیامبر (ص) به دستور خداوند، امیرالمؤمنین و یازده تن از فرزندان و ذرّیهٔ آن بزرگوار را به عنوان جانشین خود معرفی کرده بود.

علت مبارزهٔ امامان با حاکمان زمان خود

- اوّل: آنکه رهبری و اداره جامعه از جانب خدا به آنان سپرده شده و لازم بود تا
  - برای انجام وظیفهٔ رهبری به پا خیزند.
  - در صورت وجود شرایط، حاکمان غاصب را برکنار کنند.
  - حکومت مسلمانان را برعهده بگیرند و قوانین اسلام را اجرا کرده و عدالت را برقرار سازند.
- دوم: ازآن جهت که این حاکمان غاصب، قوانین اسلام را زیرپا می‌گذاشتند و به مردم ستم می‌کردند؛ امامان وظیفه داشتند تا
  - براساس اصل امر به معروف و نهی از منکر با حاکمان مقابله کنند.
  - مانع زیرپا گذاشتن قوانین اسلام شوند.
  - از حقوق مردم دفاع نمایند.

اصول کلی امامان در مبارزه با حاکمان

۱- **عدم تأیید حاکمان:**
- امامان هیچ‌یک از حاکمان غاصب عصر خویش را به عنوان جانشین پیامبر (ص) تأیید نمی‌کردند.
- امامان، تفاوت‌های اخلاقی و رفتاری حاکمان را در نظر می‌گرفتند و اگر حاکمی در موردی بر طبق دستور اسلام عمل می‌کرد، عملش را تأیید می‌کردند، اما در غصب خلافت و جانشینی رسول خدا (ص) همه را یکسان می‌دیدند.

۲- **معرفی خویش به عنوان امام برحقّ:** به‌گونه‌ای که مردم بدانند تنها آنها جانشینان رسول خدا و امامان برحقّ جامعه‌اند.

۳- **انتخاب شیوه‌های درست مبارزه:** متناسب با شرایط زمان؛ به‌گونه‌ای که
- تفکر اسلام راستین باقی بماند.
- به تدریج بنای ظلم بنی‌امیه و بنی‌عباس سست شود.
- روش زندگی امامان، به نسل‌های آینده معرفی گردد.

تعریف تقیّه: ائمهٔ اطهار (ع) می‌کوشیدند آن بخش از اقدامات و مبارزات خود را که دشمن به آن حساسیّت دارد، در قالب «تقیّه» پیش ببرند؛ یعنی اقدامات خود را مخفی نگه دارند، به‌گونه‌ای که در عین ضربه زدن به دشمن، کمتر ضربه بخورند.
- از موارد تقیّه، ارتباط میان امامان (ع) و یاران آنها در نقاط مختلف سرزمین اسلامی بود. امامان (ع) با مخفی نگه داشتن این ارتباط‌ها نمی‌گذاشتند حاکمان بنی‌امیه و بنی‌عباس، یاران صمیمی و قابل اعتماد و فداکار را شناسایی کنند و به شهادت برسانند.

مروری کوتاه بر مبارزهٔ امامان (ع)

۱- امام علی (ع) پس از اینکه از حقّ مسلّم خود در رهبری جامعهٔ اسلامی محروم ماند، برای حفظ نظام نوپای اسلامی سکوت پیشه کرد اما:
- گوشه‌گیری هم در پیش نگرفت.
- هر جا که کاری خلاف موازین اسلام می‌دید، انتقاد می‌کرد.
- هر جا که از ایشان کمک می‌خواستند، آنها را یاری می‌نمود.

اقدامات امام پس از به دست گرفتن حکومت:
- برکناری فرمانداران فاسد و ظالمی همچون معاویه
- برقراری عدالت در جامعه

۲- امام حسن (ع) نیز مانند پدر بزرگوارشان، دستور جهاد علیه معاویه را صادر کرد. اما با سنجیدن شرایط، سرانجام صلح را بر آن دید که برخلاف میل خود، از جنگ دست بردارد و با معاویه قرارداد صلح امضا کند و معاویه متعهد شد که:
- شیعیان و یاران امیرالمؤمنین(ع) را آزار ندهد.
- برای خود جانشین تعیین نکند.
۳- امام حسین (ع) در زمان معاویه همان روش برادر بزرگوارش را پیش گرفت و تا معاویه زنده بود علیه او، جهاد نکرد.
- وقتی یزید به حکومت رسید، امام روش خود را تغییر داد و متناسب با شرایط جدید، تصمیم گرفت زیر بار بیعت یزید نرود و علیه وی قیام کند.
۴- پس از شهادت امام حسین (ع)، سرکوبی شیعیان و طرفداران اهل بیت (ع) به شدّت آغاز شد.
- امام سجّاد (ع) در کنار گسترش معارف از طریق دعا، به تجدید حیات نهضت شیعیان پرداخت، انسان‌هایی فداکار و معتقد تربیت کرد. به سبب همین اقدامات، بار دیگر تشیع به عنوان یک جریان بزرگ فکری و سیاسی در جامعه حضور فعال پیدا کرد.
۵- امام باقر (ع) یک نهضت علمی و فرهنگی بزرگی را آغاز کرد.
- اوّلین اقدام امام، تربیت شاگردان و دانشمندانی بود که بتوانند اعتقادات اهل بیت (ع) را در میان مردم گسترش دهند.
- این اقدام به منزلهٔ پایه‌گذاری یک مدرسهٔ علمی بزرگ در مدینه بود که با توجه به ظهور فرقه‌های گوناگون در جهان اسلام، اقدامی ضروری به‌شمار می‌رفت. در این مدرسهٔ علمی، معارف اصیل اسلامی تدریس می‌شد.
- امام پیوسته شایستگی حاکمان غاصب و جبّار بنی‌امیه را زیر سؤال می‌برد و نظر اسلام را دربارهٔ امامت و خلافت بیان می‌کرد.
۶- در زمان امام صادق (ع) ناخشنودی نسبت به دستگاه بنی‌امیه به اوج رسیده بود.

فعالیت دو جریان علیه امویان:
۱) عباسیان
۲) علویان (دوستداران اهل بیت (ع))

- بر اثر اشتباهات مسلمانان و روی آوردن آنها به بنی‌عباس و با پیروز شدن بنی‌عباس بر بنی‌امیه، دوران اختناق و سخت‌گیری نسبت به علویان دوباره آغاز شد.
- امام صادق (ع) در تمام دوران امامت خود، جهاد علمی امام باقر(ع) را ادامه داد و هزاران شاگرد در رشته‌های مختلف معارف اسلام تربیت کرد.
۷- زمان امام کاظم (ع) دورهٔ اختناق شدید بود، اما ایشان دست از مبارزه برنداشت و آن را به صورت آشکار و مخفی، ادامه داد.
۸- بعد از شهادت امام کاظم (ع)، امام رضا (ع) امامت و رهبری شیعیان را برعهده گرفت.
- با روی کار آمدن مأمون، زمینهٔ فعالیت شیعیان بیشتر شد و بر تعداد علاقه‌مندان به امام افزوده شد.
- مأمون برای جلب امام و علویان به خود، به اجبار و زور امام را ولیعهد و جانشین خود معرفی کرد.
۹- با شهادت امام رضا (ع)، مرحلهٔ بسیار سختی برای شیعیان و علویان پدید آمد.
رفت‌وآمد به خانهٔ امام جواد مشکل شد و امام هادی (ع) و امام حسن عسکری (ع) را به اجبار به سامرا آوردند و در همانجا هم به شهادت رسیدند. این سه امام بزرگوار، معارف بازمانده از پدران گرامی خود را حفظ کردند و از طریق شاگردان به نسل‌های بعد رساندند.
- «زیارت جامعهٔ کبیره» یکی از منابع معرفتی شیعه است که توسط امام هادی (ع) بیان شده است.
- در این دوره بود که امامان، افرادی را به عنوان وکیل و نمایندهٔ خود در شهرهایی که شیعیان حضور داشتند، منصوب می‌کردند. کار این وکلا، ارتباط پیوسته با شیعیان و تعیین وظایف آنان بود.
تشکیل این نظام ارتباطی، مانع ازهم پاشیدگی شیعیان در این دوره گردید.
- ارتباط از طریق وکیل، زمینه را برای غیبت صغری از طریق چهار نایب خاص برای امام عصر (عج) نیز آماده می‌کرد.
وقتی دورهٔ غیبت کبری (طولانی) فرا رسید، این شیوهٔ ارتباط نیز قطع شد و رهبری و راهنمایی جامعه در شکل و قالب دیگری ادامه یافت.

وظیفهٔ ما در برابر پیامبر و امامان

- نتیجهٔ فداکاری‌های آن بزرگواران این بود که دین اسلام تداوم یافت و پیام الهی، یعنی قرآن کریم حفظ شد.
- شایسته است به‌گونه‌ای زندگی کنیم که سبب بدبینی دیگران نسبت به شیعیان نشویم.
- شیعه بودن به اسم نیست؛ بلکه اسم باید با عمل صالح همراه باشد تا پیرو حقیقی پدید آید.
امام صادق (ع) می‌فرماید: «مایهٔ زینت ما باشید، نه مایهٔ زشتی ما».

پیام آیات قرآنی

﴿ اَلَم تَرَ اِلَی الَّذینَ یَزعُمونَ اَنَّهُم آمَنوا بِما اُنزِلَ اِلَیکَ وَ ما اُنزِلَ مِن قَبلِکَ یُریدونَ اَن یَتَحاکَموا اِلَی الطّاغوتِ وَ قَد اُمِروا اَن یَکفُروا بِهِ وَ یُریدُ الشَّیطانُ اَن یُضِلَّهُم ضَلالًا بَعیدًا ﴾(نساء، ۶۰)

ترجمه: آیا ندیدی کسانی را که گمان می‌برند به آنچه بر تو نازل شده و به آنچه پیش از تو نازل شده، ایمان دارند، در حالی که می‌خواهند حکم طاغوت را بپذیرند، با آنکه به آنان دستور داده شده که به طاغوت، کفر ورزند و شیطان می‌خواهد آنان را به گمراهی عمیق بکشاند.

پیام آیه: مسلمانان ملزم به استفاده از قوانین الهی هستند و استفاده از قوانین و حاکمان غیرالهی (طاغوت) حرام است.

تدبّر در قرآن ۱۳۵

آیهٔ زیر، بیشتر ...؟

اَلَم تَرَ اِلَی الَّذینَ یَزعُمونَ اَنَّهُم آمَنوا بِما اُنزِلَ اِلَیکَ وَ ما اُنزِلَ مِن قَبلِکَ یُریدونَ اَن یَتَحاکَموا اِلَی الطّاغوتِ وَ قَد اُمِروا اَن یَکفُروا بِهِ وَ یُریدُ الشَّیطانُ اَن یُضِلَّهُم ضَلالًا بَعیدًا

آیا ندیده‌ای کسانی را که گمان می‌برند به آنچه بر تو نازل شده و به آنچه پیش از تو نازل شده، ایمان دارند، در حالی که می‌خواهند حکم طاغوت را بپذیرند، با آنکه به آنان دستور داده شده که به طاغوت، کفر ورزند و شیطان می‌خواهد آنان را به گمراهی عمیق بکشاند. ناظر به جهت اوّل: مبارزه با حکومت طاغوت

بررسی کنید ۱۴۰

سیره و روش ... :

۱- شخصیت معاویه و یزید چه تأثیری بر تفاوت عملکرد امام حسن و امام حسین علیهما‌السلام داشت؟ شخصیت و منش معاویه به‌گونه‌ای بود که در ظاهر موازین شرعی را رعایت می‌نمود؛ به همین دلیل و دلایل دیگر امام حسن (ع) صلح را بر جنگ ترجیح داد، اما رفتار و کردار یزید از اسلام دور و بیگانه بود به‌گونه‌ای که تأیید او می‌توانست حقیقت اسلام را نابود کند و به این دلیل امام حسین (ع) نبرد با یزید را برگزید.

۲- به نظر شما اگر امام حسن علیه‌السلام در زمان حکومت یزید زندگی می‌کرد، با یزید بیعت می‌کرد؟ چرا؟ خیر، رفتار ائمهٔ اطهار (ع) در طول ۲۵۰ سال بعد از رحلت پیامبر (ص) تا امامت امام عصر (ع) و غیبت ایشان، چنان مکمل یکدیگر بوده که گویی یک شخص می‌خواهد برای رسیدن به یک مقصد، مسیری را بپیماید. اگرچه مسیر یکدست نیست امّا همه به یک هدف ختم می‌شود، به‌گونه‌ای که یک انسان در شرایط مختلف سیاسی و فرهنگی، روش‌های مناسب را برگزیده و عمل کرده است. لذا به دلایل فوق هر کدام از امامان (ع) اگر در شرایط امام دیگری قرار می‌گرفتند قطعاً همان رفتار را بروز می‌دادند، یعنی اگر امام حسن (ع) در دوران یزید قرار می‌گرفت مانند برادر بزرگوارشان به جنگ با یزید می‌پرداخت و شیوهٔ مبارزه را متناسب با شرایط زمان انتخاب می‌کرد.

مقایسه ۱۴۲

چرا ائمهٔ اطهار ...؟ امامان (ع)، تفاوت‌های اخلاقی و رفتاری حاکمان را در نظر می‌گرفتند و شیوهٔ مبارزه با حاکمان را متناسب با شرایط زمانی برمی‌گزیدند، به‌گونه‌ای که هم تشیع باقی بماند و هم به تدریج، بنای ظلم و جور بنی‌امیه و بنی‌عباس سست شود و فرو بریزد.

برنامه‌ریزی ۱۴۳

ائمهٔ اطهار علیهم‌السلام از ...؟ ۱. ترویج و فرهنگ‌سازی برای اجرای دستورات قرآن و ائمهٔ معصومین (ع)،
۲. تلاش تک‌تک مسلمانان برای مطابقت رفتارشان با سیرهٔ معصومین (ع)،
۳. خودداری از اهانت و توهین به مقدسات سایر مسلمانان.
و در صورت انجام رفتارهایی برخلاف این امور، مانند انجام رفتارهایی که باعث دل‌زدگی دیگران از اسلام و تشیّع می‌شود، عدم استفاده از راه‌های مناسب تبلیغ و... از این مسیر دور می‌شویم.

ارزشیابی مستمر

الف) آیه و حدیث: (۱ نمره)

۱ **آیهٔ شریفهٔ ﴿اَلَم تَرَ اِلَی الَّذینَ یَزعُمونَ اَنَّهُم آمَنوا بِما اُنزِلَ اِلَیکَ وَ ما اُنزِلَ مِن قَبلِکَ یُریدونَ اَن یَتَحاکَموا اِلَی الطّاغوتِ وَ قَد اُمِروا اَن یَکفُروا بِهِ وَ یُریدُ الشَّیطانُ اَن یُضِلَّهُم ضَلالًا بَعیدًا﴾ به چه چیزی اشاره می‌کند؟**

۲ **امام صادق (ع) در روز عرفه و در مراسم حج، بر اساس حدیث «ای مردم! رسول خدا (ص) امام و رهبر بود، ...» چه کسی را امام و خلیفهٔ وقت معرفی کردند؟**

ب) درستی یا نادرستی عبارت‌های زیر را مشخّص کنید. (۰/۵)

۳ رفتار ائمهٔ اطهار (ع) در طول ۲۵۰ سال بعد از رحلت پیامبر (ص) تا امامت امام عصر (ع) کاملاً مستقل و مجزا بوده است.
درست ☐ نادرست ☐

۴ حضرت علی (ع) پس از این‌که از حق مسلم خود در رهبری جامعهٔ اسلامی محروم ماند، برای حفظ نظام نوپای اسلامی سکوت پیشه کرد.
درست ☐ نادرست ☐

ج) جمله‌های زیر را با کلمه‌ها یا عبارت‌های مناسب کامل کنید. (۰/۵)

۵ امامان، در غصب خلافت و جانشینی رسول خدا (ص) همه را ..... می‌دیدند.

۶ امام سجاد (ع) در کنار گسترش معارف از طریق دعا، به تجدید حیات ..... پرداخت.

د) گزینهٔ مناسب را انتخاب کنید. (۱)

۷ ✪ عبارت «ائمه اقدامات خود را مخفی نگه می‌داشتند، به‌گونه‌ای که در عین ضربه زدن به دشمن، کمتر ضربه بخورند.» مربوط به کدام‌یک از مفاهیم زیر است؟

الف) طاغوت ب) مبارزه ج) تقیّه د) تعدّی

۸ چه عواملی سبب شد امام باقر (ع) بتوانند یک نهضت علمی و فرهنگی بزرگ را آغاز کنند؟

الف) فعالیت‌های امام سجاد (ع) ب) قوت گرفتن مجدّد شیعیان
ج) ضعف تدریجی بنی‌امیه د) همهٔ موارد

هـ) به سؤال‌های زیر پاسخ دهید.

۹ ✪ امامان بزرگوار به چه علت با حاکمان زمان خود مبارزه می‌کردند؟ (۲)

۱۰ چرا ائمهٔ اطهار (ع) شیوهٔ مبارزه با حاکمان را متناسب با شرایط زمان برمی‌گزیدند؟ (۱/۵)
(چهارمحال و بختیاری ـ مدرسهٔ شاهد لردگان ـ خرداد ۹۸)

۱۱ ✪ اصول کلی امامان در مبارزه با حاکمان را نام ببرید. (۱/۵) (رباط کریم ـ مدرسهٔ شهیدان تقی‌زاده ـ خرداد ۹۷)

۱ مراجعه به طاغوت حرام است. (۰/۵) ۲ خویش را به عنوان امام معرفی نمودند. (۰/۵) ۳ نادرست (۰/۲۵) ۴ درست (۰/۲۵)
۵ یکسان (۰/۲۵) ۶ نهضت شیعیان (۰/۲۵) ۷ گزینهٔ «ج» (۰/۵) ۸ گزینهٔ «د» (۰/۵) ۹ اوّل، آنکه رهبری و اداره جامعه از جانب خداوند به آنان سپرده شده و لازم بود برای انجام این وظیفه به پاخیزند (۰/۵) و در صورت وجود شرایط و امکانات، حاکمان غاصب را بر کنار کنند تا با تشکیل حکومتی بر مبنای اسلام، قوانین اسلام را به اجرا در آورند و عدالت را برقرار سازند. (۰/۵) دوم، از آن جهت که این حاکمان غاصب، قوانین اسلام را زیر پا می‌گذاشتند و به مردم ستم می‌کردند، (۰/۵) امامان نیز وظیفه داشتند که بر اساس اصل امر به معروف و نهی از منکر با آنان مقابله کنند و مانع زیر پا گذاشتن قوانین اسلام شوند و از حقوق مردم دفاع نمایند. (۰/۵)
۱۰ امامان (ع)، شیوهٔ مبارزه با حاکمان را متناسب با شرایط زمان برمی‌گزیدند؛ به‌گونه‌ای که هم تفکر اسلام راستین باقی بماند، (۰/۵) هم به تدریج، بنای ظلم و جور بنی‌امیه و بنی‌عباس سست شود (۰/۵) و هم روش زندگی امامان (ع)، به نسل‌های آینده معرفی گردد. (۰/۵)
۱۱ ۱- عدم تأیید حاکمان (۰/۵)، ۲- انتخاب شیوه‌های درست مبارزه (۰/۵)، ۳- معرفی خویش به عنوان امام بر حق (۰/۵)

درس ۱۲: عصر غیبت امام زمان (عج)

مفاهیم آموزشی

هدف درس: تبیین علّت غیبت و چگونگی هدایت و یاری توسط حضرت امام عصر (ع)

ولادت و زندگی حضرت مهدی (ع)
- ولادت: سپیده دم جمعه، نیمهٔ شعبان سال ۲۵۵ هـ . ق، در سامرّا
- امام حسن عسکری (ع) ایشان را از گزند حاکمان عباسی حفظ و به بعضی از یاران نزدیک خویش نشان می‌داد.
- آغاز امامت: پس از شهادت امام حسن عسکری (ع) در سال ۲۶۰ هـ . ق
- دو غیبت امام
  - ۱) غیبت صغری: غیبتی که تا سال ۳۲۹ هـ . ق طول کشید.
    - امام در این دوره، از طریق چهار نفر از یاران مورد اعتماد، با پیروان خود در ارتباط و آنان را رهبری می‌کرد. (نواب اربعه یا نواب خاص)
  - ۲) غیبت کبری: بعد از غیبت صغری، با درگذشت آخرین نایب امام شروع شد.